

Peter Frederiksen, vore Verdenshistorie bind 1,

INDLEDNING

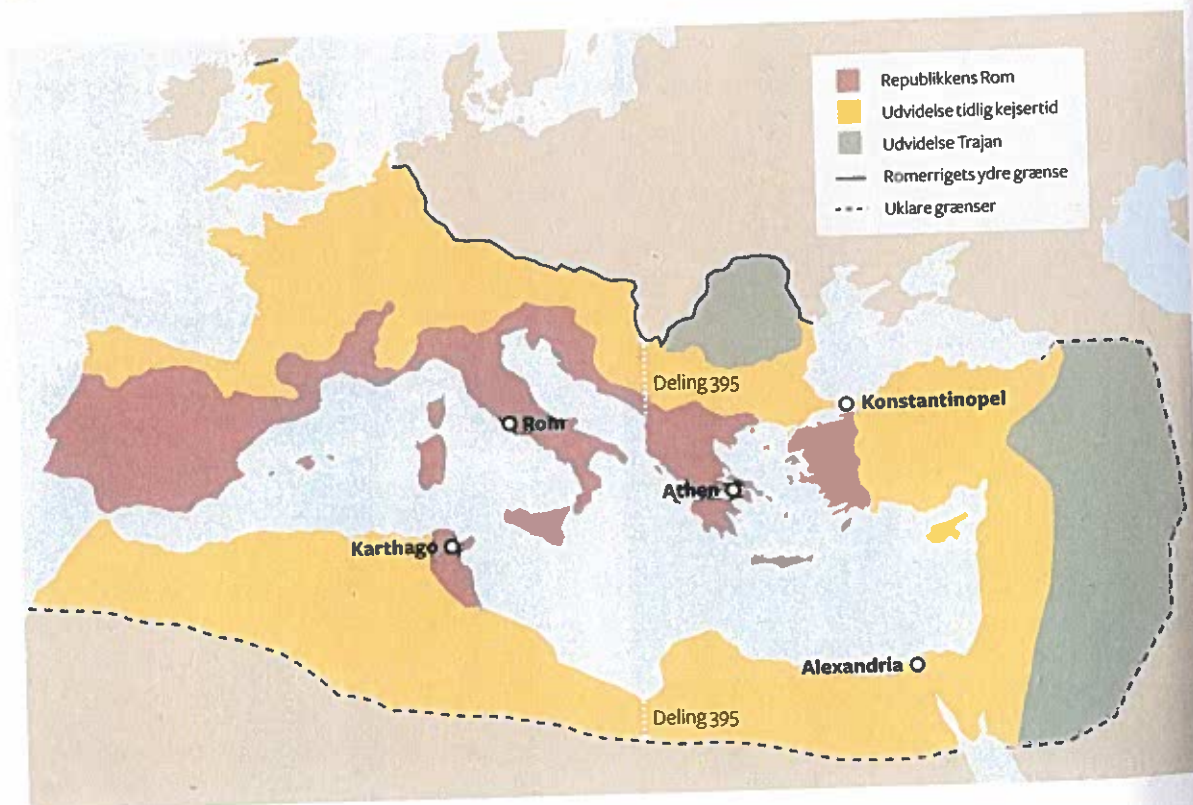
Romerriget har sat sine tydelige spor i eftertiden, og selv om det er over 1500 år siden, at Romerriget gik til grunde, ser vi fortsat en række spor, der går tilbage til romerne. Fx var det i Romerriget, at kristendommen fik sin form, og herigennem, at kristendommen blev udbredt til hele Europa.

Indtil 1600-tallet var det romerske sprog, latin, det sprog, som lærde folk talte indbyrdes. De moderne *romanske* sprog fransk, spansk, portugisisk og flere andre stammer fra latin, og det er det romerske alfabet, som vi bruger i dag. Romersk lov er stadigvæk grundlaget for mange europæiske landes love.

Romerriget var et internationalt samfund, der omfattede folk med mange religioner og sprog. Man kan måske sige, at den Europæiske Union (EU) i dag er et forsøg på at genoplive den enhed, som romerne skabte engang i antikken.

Derfor er Romerriget ikke blot en gammel, støvet fortid, men derimod en lang periode i vores fælles historie, der fortsat spiller en rolle i vores moderne samfund. Historierne om Romerrigets storhed og fald er også noget af det, som ofte bruges i den politiske debat (se kilde 8). I dette kapitel skal vi både se nærmere på, hvordan Rom blev en verdensmagt, og hvad der kan forklare verdensrigets undergang.

▼ Romerriget.

Roms grundlæggelse

Da grækerne begyndte koloniseringen af Middelhavet omkring 750 f.v.t., var Rom en lille ubetydelig bystat blandt mange andre, og den græske kultur kom også til at påvirke Rom. Byen Rom opstod, hvor den voksende handel over land mellem nord og syd krydsede floden Tiberen.

Først beherskede Rom kun et lille område omkring Tiberen midt på den italienske halvø, men i 270 f.v.t. kontrollerede Rom hele halvøen.

I de efterfølgende århundreder blev det meste af Middelhavsområdet erobret, ligesom en stor del af Europa, men fra 300-tallet e.v.t. begyndte nedgangstiden, der endte med Romerrigets undergang i år 476.

Rom var i sin levetid på ca. 1000 år underlagt tre forskellige styreformer (se Fokuspunkt s. 35). Indtil 509 f.v.t. var det et kongedømme. Men kongerne blev smidt ud, og man oprettede en republik, som holdt indtil år 31 f.v.t., hvor det blev til et kejserstyre frem til år 476.

▲ Etruskisk bronzeskulptur fra begyndelsen af 400-tallet f.v.t. Tvillingerne Romulus og Remus siges ifølge myter at have grundlagt Rom. Myterne fortæller, at de var sønner af krigsguden Mars, og at de under deres opvækst duede hos en hunulv.

DEN ROMERSKE REPUBLIK

Indtil 509 f.v.t. blev bystaten Rom behersket af etruskerne, der havde magten i Midt- og Norditalien. Rom, der var den største bystat i Midtitalien med omkring 30.000 indbyggere, blev styret af etruskiske konger, indtil etruskerne blev fordrevet i 509 f.v.t., og Rom blev en republik.

I den efterfølgende periode lå Rom i intern stridighed med andre bystater på den italienske halvø. Romerne havde udviklet en stærk bondehær, der inspireret af grækerne bestod af let bevæbnede fodfolk, og deres falanks var modstanderne overlegne. Også de græske kolonier i Syditalien kom under Roms herredømme, og i 270 f.v.t. var hele Italien underlagt Rom.

Forbundsfæller under Rom

De bystater og områder, der kom under Rom, blev kaldt forbundsfæller. De nye forbundsfæller skulle stille soldater til rådighed for Rom og give en del af deres jord til romerske borgere. Derimod skulle de ikke betale skat til Rom, og romerne blandede sig ikke i deres interne forhold.

Romerne sikrede sig også gennem aftaler med hver enkelt bystat. Roms aftaler med forbundsfællerne var forskellige, hvilket gjorde det svært for forbundsfællerne at slå sig sammen mod Rom. Dette og romernes rimelige politik betød, at forbundsfællerne stort set accepterede Roms herredømme.

Den republikanske forfatning

I modsætning til det græske demokrati var adgangen til embeder i Rom kun for den lille overklasse, der bestod af en række fornemme gamle slægter. Det var Folkeforsamlingen og Senatet, der valgte og godkendte, hvem der skulle beklæde statsembederne. Da Folkeforsamlingen var sammensat, så den reelt favoriserede den rigeste del af befolkningen, og Senatet kun bestod af overklassens mest indflydelsesrige medlemmer for livstid, sikrede overklassen sig reelt magten (se figuren s. 59).

For at sikre sig mod magtmisbrug indførte romerne det såkaldte kollegiale system, der betød, at der til hver post blev udnævnt to embedsmænd. Det var meningen, at de skulle kontrollere hinanden og holde hinanden i skak, og på den måde undgå, at en embedsmand fik for meget magt.

I næsten fem hundrede år fra 509 til 31 f.v.t. var Rom en republik, og romerne levede under en såkaldt republikansk forfatning. Der skete naturligvis ændringer i denne lange periode, men i hovedtræk var Folkeforsamlingen og Senatet omdrejningspunktet for det politiske liv.

► Romerske politikere, senatorer, præster og bønder.

Folkeforsamlingen og Senatet

Folkeforsamlingen mødtes på Marsmarken uden for Rom, og her vedtog frie, mandlige borgere nye love og valgte embedsmændene. I modsætning til i den græske folkeforsamling var afstemninger i den romerske folkeforsamling inddeelt i grupper fordelt efter formueforhold. De fattigste var delt i få grupper, mens de mere velhavende var opdelt i flere grupper. På den måde fik den rigeste del af befolkningen størst magt.

I teorien kunne alle mandlige borgere stille op til embeder, men i realiteten var det kun nogle få, fornemme adelige slægter (de såkaldte patriciere), der kunne gøre sig håb om at blive valgt. Embedsposterne var nemlig ulønnede og krævede en alsidig og grundig uddannelse, så kun rige borgere havde mulighed for at få råd til en politisk karriere.

Når en romer første gang var blevet valgt til et embede, rykkede han automatisk ind i Senatet, som var en forsamling på ca. 300 medlemmer. Ordet senat kommer fra det latinske ord *senex*, der betyder gammel. Senatet havde fra gammel tid kun rådgivende myndighed over for folkeforsamling og embedsmænd. Men da senatorerne var de veluddannede adelsfolk, der havde både råd og lyst til at bruge al deres tid på politik, blev det i praksis sådan, at alle spørgs-

mål blev debatteret og afgjort i Senatet for siden blot formelt at blive forelagt Folkeforsamlingen.

Der er flere antikke forfattere, der har beskæftiget sig med den romerske forfatning. En af dem er Polyb – eller Polybios – (ca. 200-118 f.v.t.), der var græker, men som levede det meste af sit liv i Rom. Han skrev ca. 150 f.v.t. et stort værk om Romerrigets historie, der giver os indblik i hans syn på forfatningen.

Polyb om Roms forfatning

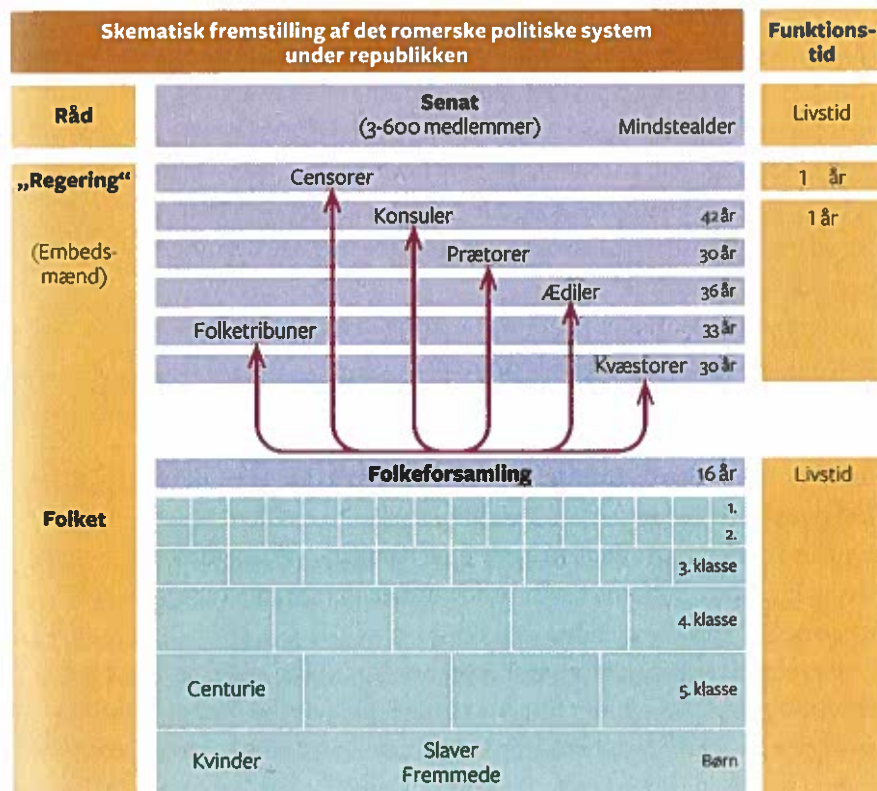
Der var nu [...] i alt tre institutioner, som havde magt i staten; og alt var så ligeligt og passende organiseret og forvaltet af disse tre, at ingen, ikke engang romerne selv, med sikkerhed kunne sige, om forfatningen i sin helhed var aristokratisk, demokratisk eller monarkisk. Og dette er ganske naturligt, for hvis man nemlig kun så på den magt, konsulerne havde, måtte man synes, at den var monarkisk og kongelig, så man på rådets magt (senatet), måtte man definere den som aristokratisk; og ville man endelig se på folkets magt, måtte man ganske sikkert opfatte den som demokratisk. [...]

Det er derfor ikke muligt at finde en bedre statsforfatning end romernes. For ingen af dem (henholds-

vis embedsmænd, senat og folk) har magt nok alene, og da samtidig hver enkelts hensigter kan hindres og modvirkes af de andre, er det klart, at ingen af dem får lov til at vokse sig stærk alene og blive overmægtig. Alle bliver ved det etablerede.

Arbejdsspørgsmål

- 1) Hvem har skrevet kilden og hvornår?
- 2) Hvad handler kilden om i korte træk?
- 3) Polyb var inspireret af filosofen Aristoteles (se Fokus-punkt s. 42). Hvordan kommer det til udtryk?
- 4) Opstil en problemstilling, som du kan besvare ud fra kilden.

Den romerske republik (509-31 f.v.t.) var ikke demokratisk, for det var adelen (patricierne), der sad på magten. Det var patricierne i Senatet, der styrede republikken. Oprindeligt havde Senatet 300 medlemmer, men det voksede til 600. Regeringen blev ledet af to konsuler, der også tilhørte adelen. Den almindelige befolkning (plebejerne) bestod ikke kun af fattige borgere, men også af særdeles rige ikke-adelige. For at få mere magt kæmpede plebejerne mod patricierne, og det lykkedes for almindelige borgere at få mulighed for at blive valgt til Senatet.

Julius Cæsar

Gajus Julius Cæsar (100 f.v.t.-44 f.v.t.) tilhørte en af de fornemme senatorfamilier og var konsul i år 59 f.v.t. Efter tiden som konsul blev han, som det var skik, statholder og fik overdraget alpelandet i Norditalien og Sydfrankrig. Med det som udgangspunkt erobrede Cæsar de følgende år hele Gallien, det nuværende Frankrig og Belgien, og lagde det ind under Romerriget.

I 49 f.v.t. vendte Cæsar hjem til Italien, og med den rigdom og den prestige, som krigen havde bragt ham, forlangte han en særstilling i Rom. Den ville Senatet ikke tildele ham, og derfor endte det med en fire år lang borgerkrig, som Cæsar vandt.

Han opnåede eneherredømmet i Rom, men efter et år blev han i 44 f.v.t. myrdet af en sammensværgelse af senatorer, der ikke ville opgive republikken og afgive deres magt.

Mordet på Cæsar handlede om magt og begæret efter magt, og netop dette tema har været med til at gøre mordet på Cæsar til „en god historie“.

Fortælling om Cæsar har til alle tider gjort et voldsomt indtryk. Der er skrevet mange bøger om ham både videnskabelige, historiske værker, romaner, teaterstykker og digte. Den romerske senator og historiker Dio Cassius (155-235) skrev Roms historie i 80 bind. I dette store værk beskrev han også drabet på Cæsar, set på ca. 200 års afstand (kilde 12).

Mordet fandt sted i forbindelse med et senatsmøde, der blev holdt i Pompejus-teatret, og herfra kender du måske Cæsars påståede sidste ord „Et tu, Brute“ – og du Brutus – eller som mange ynder at oversætte den berømte sætning: „også du, min søn Brutus“. Cæsars skuffelsesudbrud ved at se sin unge ven, Marcus Junius Brutus, som en af drabsmændene er især blevet berømt på grund af Shakespeares drama *Julius Caesar* (1599) og har næppe hold i virkeligheden.

Dio Cassius om mordet på Cæsar

Demokratiet har et smukt navn og synes også at give alle en vis ligestilling, i kraft af at lovene gælder lige for alle, men i virkeligheden afsløres det, at det ikke svarer til sit navn. Modsæt har monarki en odiøs [frastødende] klang, men er for den enkelte borger yderst gavnligt. Det er nemlig lettere at finde en god mand end mange. Og hvis dette kan forekomme nogen vanskeligt, er det ganske nødvendigt at indrømme, at det andet er umuligt.

Fuldkommenheden tilhører ikke de mange. Hvis det nu sker, at en slet person får enevældig magt, er han i det mindste at foretrække frem for en hel hob af sådanne, hvilket både hellenernes [grækerne] og barbarernes og også romernes egen historie bevidner.

Thi meget større og mange flere fremskridt både for hele byer og for enkeltpersoner hidrører fra konger end fra demokratier, og en skadelig udvikling indtræffer sjældnere i monarkier end hvor pøbelen regerer.

Arbejdsspørgsmål

- 1) Hvem har skrevet kilden og hvornår?
- 2) Hvad er forfatterens syn på mordet på Cæsar?
- 3) Hvordan kan vi bruge kilden til at forstå antikkens styreformer: monarki og demokrati?
- 4) Opstil selv en problemstilling, som du kan besvare ud fra kilden.

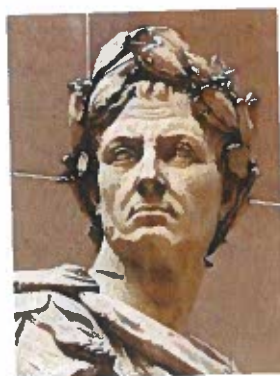
▲ *Mordet på Cæsar. Maleri af Vincenzo Camuccini (1771-1844), 1805.*

Drabet på Cæsar udløste femten års borgerkrig, en krig, som Cæsars grand-nevø, adoptivsøn og arving, Octavian vandt, da han nedkæmpede Cleopatra og Marcus Antonius i slaget ved Actium i 31 f.v.t.

Octavian (senere kaldet Augustus) (63 f.v.t.-27) gik mere forsigtigt frem over for sine politiske modstandere og kunne derfor fastholde magten og grundlægge det kejserdømme, der kom til at fungere i de følgende 500 år.

Med Cæsar og Octavian skete der en afgørende ændring i Roms historie. Den romerske republik blev et kejserdømme.

▼ *Cæsar.*

Pax Romana

For at understrege, at Augustus havde skabt fred og ro i riget efter borgerkrigen, besluttede Senatet i 13 f.v.t. at opføre fredsalteret Ara Pacis. Det blev symbolet på Pax Romana, den romerske fred, der de følgende to århundreder kom til at spille en central rolle i romernes selvforståelse. Periodens fred blev sikret af kejser, hær og en velfungerende administration, men kom primært til at gælde den centrale del af Romerriget. Mens der således var fred i centrum af imperiet, førte romerne krig mod barbarerne rundt om i det store rige. Samlet set kom Pax Romana til at tegne Romerriget og en væsentlig forudsætning for, at kulturarven fra Romerriget blev udbredt i store dele af Europa.

Imperier og imperialism

Ordet imperium kommer af det latinske ord for at befale. Et imperium kalder man et rige, der underlægger sig og dominerer andre lande. Romerriget er derfor et eksempel på et imperium og var det allerede i republikkens tid altså længe før kejsertiden. Det er derfor lidt forvirrende, at det engelske ord for kejser er „emperor“, der kommer af imperium.

Det danske ord kejser kommer af navnet Cæsar, som på latin egentlig udtales „kai-sar“ – på russisk bare forkortet til „zar“.

Mange lande har siden Romerriget – og ofte inspireret af romerne – forsøgt at blive verdensriger ved at dominere andre lande. Når man forsøger at blive et imperium ved at underlægge sig andre lande, kaldes det imperialism.

Imperier kan regere på forskellige måder, og det drejer sig ikke kun om rå magt. Imperiets kultur, for eksempel klædedragt, kunst og sprog, vil tit også blive spredt til de dominerede befolkninger – ofte ved at de dominerede selv efterligner den herskende gruppe. I sidste ende ligger der dog en trussel om at bruge militær magt for at opretholde imperiet.

Nogle gange taler man også om kolonier og kolonialisme. Det minder om imperialism, men er ikke helt det samme som imperialism. En koloni er et fremmed område, der indtages og overtages, som ofte ligger langt fra kolonimagts hjemland. Danmark havde for eksempel i en periode kolonier i Amerika i form af De Vestindiske Øer, som i dag er en del af USA. Kolonialisme er, når man forsøger at underlægge sig områder langt fra sit hovedland. Ofte bosættes en koloni med udvandrere fra kolonimagten.

Opgave

- 1) Kender du andre historiske eksempler på imperier? Hvilke?
- 2) Findes der eksempler på imperier og imperialism i dag?

DET ROMERSKE KEJSERDØMME

Den manglende sammenhængskraft i senrepublikken skulle nu afløses af en samlende organisation, der sikrede provinsernes loyalitet over for Rom. Samtidig skulle kejseren have mere styr på statholderne, der ofte udnyttede deres magt til personlig berigelse, hvilket førte til uro i provinserne.

Octavian som kejser

Octavian besad store rigdomme og havde overtaget Cæsars loyale soldater. Dertil kom, at han rådede over Egypten som sin personlige ejendom. Det gav ham stor anseelse og magt. I 31 f.v.t. overtog han magten i Rom, men først i 27 f.v.t. fik han titlen som imperator, det vil sige kejser. Det danske ord kejser er afledt af Cæsar.

Han var klog nok til ikke at provokere overklassen, og formelt lod han republikkens institutioner bestå, hvilket gav indtryk af, at adelens position blev uændret.

Reelt lå alle afgørende beslutninger hos kejseren og en ny administration, der bestod af professionelle embedsmænd udnævnt af kejseren.

Når det lykkedes for Octavian at gennemføre disse ændringer, skyldtes det, at han personligt rådede over enorme rigdomme, og at han havde kommandoen over hæren. Gennem dygtigt propagandaarbejde skabte han sig en vældig autoritet i befolkningen, der fik den opfattelse, at kejseren var garant for freden.

Octavian kontrollerede handlen og kornforsyningen fra Egypten. Det brugte han til at sørge for lave kornpriser og hyppige gratis kornuddelinger til den romerske befolkning. Det sikrede mere end noget andet hans popularitet i den romerske befolkning. Octavian fik ærestitlen Augustus, der betyder den ophøjede, og derved blev han til kejser Augustus.

For alle romerske kejsere gjaldt det om at sikre sit eftermæle. Kejser Augustus skrev i slutningen af sin regeringstid sine erindringer, som han kaldte *Res Gestæ*, der betyder „mine bedrifter“. Brudstykker blev sat op forskellige steder i riget og på hans grav (kilde 13).

◀ Kejser Augustus.

Kejser Augustus: Mine bedrifter

[...] Efter at jeg havde gjort ende på borgerkrigene og med alles tilslutning fået enevældig magt, lod jeg i mit 6. og 7. konsulat staten overgå fra mit herredømme til senatets og romerfolkets frie rådighed. Som tak for denne fortjeneste fik jeg ifølge senatsbeslutning navnet Augustus, og dørstolperne til mit hus blev efter offentlig vedtagelse beklædt med laurbær, ligesom der blev fæstet en borgerkrans over min dør; desuden blev der i Curia Iulia [bygningen hvor Senatet holdt til] anbragt et guldskjold, af hvis indskrift det fremgår, at det romerske senat og folk gav mig det for min tapperhed, mildhed, retfærdighed og patriotisme. Efter den

tid overgik jeg alle i autoritet og prestige, men havde ikke større magtbeføjelser end mine kolleger i hvert enkelt embede.

Arbejdsspørgsmål

- 1) Hvem har skrevet kilden, og hvornår er den cirka skrevet?
- 2) Hvad handler kilden om i korte træk?
- 3) Vurdér kildens værdi i forhold til at belyse Augustus som kejser.
- 4) Opstil selv en problemstilling, som du kan besvare ud fra kilden.

Den tidlige kejsertid (27 f.v.t.-284)

Rom var naturligvis Rigets centrum og var ved kejsertidens begyndelse vokset til omkring en million indbyggere. Det var her, kejseren boede. De mange provinser, der lå uden for det italienske kerneland, var delt i to typer efter, hvor betydningsfulde de var. De mest stabile og militært betydningsløse blev som i republikkens tid styret af statholdere udpeget af Senatet for et eller to år ad gangen.

De militært betydningsfulde provinser lå langs grænserne mod nord og øst. Her var den romerske hær udstationeret i fæstninger, og provinsen var styret af kejserlige statholdere. Disse provinser var af særlig stor betydning for kejserens magtstilling i Rom.

Kun de overordnede beslutninger blev taget i Rom, og det lokalstyre, som var udviklet i republikkens tid, blev fastholdt i kejsertiden.

I den tidlige kejsertid opnåede Romerriget sin største geografiske udbredelse: Fra England i nord til Nordafrika i syd, fra Spanien i vest til Palæstina i øst (se kortet s. 52).

Kejserens magt

Kejseren omgav sig med en kreds af rådgivere, hvor de egentlige beslutninger blev taget. Kejseren havde ladet den republikanske rådsforsamling, Senatet, bestå, men reelt var det uden betydning. Kun i tilfælde af svage kejsere spillede Senatet en rolle. Republikkens folkeforsamling blev derimod afskaffet med den begrundelse, at folkets beskyttelse og interesse blev varetaget af kejseren.

Kejseren havde enevældig magt, men først i senkejsertiden omkring år 300 skete der en radikal ændring af kejserens stilling. Nu blev der indført en række stive hofceremonier, og kejserens autoritet blev løftet over alle: Kejseren tiltalte Gud og Herre. Kejseren fremtrådte som en orientalsk hersker,

Statsdannelse

Med centralisering af magten, en vis skatteopkrævning og en professionel hær begyndte Romerriget i kejsertiden at have noget, der ligner begyndelsen til en egentlig statsmagt.

I vore dage har staten stor betydning for vores hverdag. I Danmark står „det offentlige“ (stat, regioner og kommuner) for mange samfundsopgaver: Vi går i offentlige skoler og behandles på offentlige sygehuse, og rigtig mange voksne danskere er offentligt ansatte. Vi får først vores løn udbetalt, når staten har trukket skat af indkomsten.

Sådan var det slet ikke i Romerriget. Kejseren havde ganske vist nogle embedsmænd ansat, men det var forsvindende få sammenlignet med vore dages offentlige sektor, og den romerske statsmagt havde slet ikke så godt styr på samfundet, som stater har i dag.

Men på et meget grundlæggende område lykkedes det dog kejser Augustus at skabe grundlaget for en moderne stat: Ved at få kontrol over hæren kunne han forhindre, at andre generaler kunne bruge deres egne hærenheder til at udfordre centralmagten. På den måde fik staten til en vis grad „monopol på lovlig voldsudøvelse på sit territorium“, noget, sociologen Max Weber (1864-1920) lang tid senere definerede som det afgørende kendetegn ved en stat.

Selv om Augustus centraliserede magten, var det romerske samfund stadig voldeligt på et helt andet niveau end vore dages samfund. Og det lykkedes aldrig at skabe et system, der kunne sikre en stabil overdragelse af magten, når én kejser afløste en anden. I stedet var der i lange perioder af kejserriget blodig kamp om magten med intriger, snigmord og militærkup. År 69 kaldes for eksempel „Firekejseråret“, fordi fire kejsere bogstaveligt talt afløste hinanden i løbet af ét år.

Opgave

- 1) Overvej, på hvor mange områder du har kontakt med det offentlige i Danmark i løbet af en uge.
- 2) Overvej, hvordan det ville være at leve i et samfund, hvor de fleste af de offentlige funktioner ikke eksisterede.

som man tidligere blandt andet havde set det i Perserriket. Audienssøgende, der kom til kejserens fornemme palads, skulle falde på knæ foran kejseren, der sad højt på sin trone. Hans guddommelighed var ikke til at tage fejl af.

▲ Forum Romanum i Rom.

Det romerske marked

Forum Romanum – det romerske torv – var Romerrikets absolutte centrum. Det var her, Senatet holdt møder, og alle de vigtigste institutioner lå på Forum Romanum. De romerske guder forestillede man sig holdt til på højen Capitol i vest og kejserne på Palatin i syd – så både guderne og kejserne havde det fulde overblik over, hvad der foregik i byen.

Da Rom voksede, og handlen blomstrede, kom der flere markedspladser og butikker til. Butikkerne lå langs hovedgaderne på Forum Romanum eller i små klynger af butikker, nærmest som det, vi kender som indkøbscentre i vores moderne samfund. Et af de største af sin slags var Trajans marked, naturligvis opkaldt efter den romerske kejser Trajan.

Trajans marked blev opført i 112-113, og der var boder og femetagers bygninger med butikker. Hver etage, der var indrammet af søjlehaller, havde sine egne varer. I stuen blev der solgt blomster og frugt, på første sal vin og oliven, på anden sal mad og krydderier osv. Oprindeligt blev de varer, der blev solgt på markedet i Rom, produceret og solgt af de samme mennesker. Men i takt med at byen voksede, kom der grossistvirksomheder til, der opkøbte produkterne hos producenten og solgte dem videre til butiksejerne på markedet.

Alle byer i Romerriket havde et marked, men nogle af dem holdt kun åbent én gang om ugen. I Rom havde markedet åbent hver dag, og her handlede slaver for deres rige herrer og de kvinder, der selv måtte gå på indkøb.